

Enerji Piyasaları ve Politikaları Enstitüsü
Institute for Energy Markets and Policies

**AKKUYU AKLİMAN'A KARŞI:
NÜKLEER ANLAŞMALARIN İÇERİK
KIYASLAMASI**

Dr. AZİME TELLİ

Not: Bu makalede yazılanların içeriği tamamen yazara aittir. EPPEN'in ya da makale yazarının görev yaptığı herhangi bir yerin kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

The contents of this paper are the author's sole responsibility. They do not necessarily represent the views of the EPPEN, or of the author's other affiliations.

Akkuyu-Aklıman'a Karşı: Nükleer Anlaşmaların İçerik Kıyaslaması

Enerji güvenliğinin temel parametresi olan kaynak çeşitlendirmenin önemi son dönem Rusya ile yaşanan krizi sonrasında en şiddetli şekilde kendini hissetmiştir. AB'nin, Ukrayna krizi sonrasında Rus doğalgazı konusunda kaynak çeşitlendirme politikasına öncelik vermesine benzer şekilde Türkiye de, Suriye krizi sonrasında Rusya, ve Rusya özelinde tek kaynağa bağımlı enerji politikasının handikaplarını ciddi olarak sorgulamak zorunda kalmıştır. Rusya'nın daha bir yıl öncesinde ilan ettiği ve hemen akabinde henüz hükümetler arası anlaşma bile imzalanmadan inşasına başladığı Türk Akımı Projesi'nin önce kapasitesinin yarı yarıya azaltılması ve sonrasında da tamamen rafa kaldırılması iki ülke arasındaki restleşmenin en somut sonuçlarından biri olmuştur. Türkiye ve Rusya arasındaki enerji ilişkilerinde son on yılda yakalanan tarihi sinerjinin ilk ciddi krizde, ciddi olarak sarsılmasıyla birlikte iki ülke arasındaki enerji anlaşmalarının geleceği tartışma konusu olmuş durumdadır. Türk Akımı Projesi'nin ardından bir diğer dev enerji projesi olan Mersin Akkuyu Nükleer Santrali'nin geleceği de gerilen ikili ilişkiler nedeniyle belirsiz bir hal almıştır.

Türkiye'nin kaynak çeşitlendirme hedefi doğrultusunda öncelikli tercih olarak nükleer enerjiye yönelmesi sonrasında biri Akdeniz, biri de Karadeniz'de olmak üzere kapasiteleri hemen hemen birbirine eşdeğer olan iki nükleer santralin (NGS) inşası konusunda uluslararası anlaşmalar imzalanmış durumdadır. Mevcut koşullarda nükleer enerjinin payı ülkemizin birincil enerji tüketiminde yüzde 0 olup iki NGS'nin devreye alınmasıyla bu oranın 2023 sonrasında yüzde 13-14 düzeyine çıkartılması hedeflenmektedir. Ancak, NGS projelerinin planlanan tarihlerde gerçekleşmesi uzun ve yüksek maliyetli yatırım sürecinin yanı sıra, son dönemde ülkemizde ve bölgemizde yaşanan jeopolitik rekabet nedeni ile neredeyse imkansız hale gelmiştir. Akkuyu NGS Projesi'nin ilerlemesi siyasi belirsizlik bariyerine takılmış durumda olup projenin tamamen iptali de son dönemde sürekli olarak gündeme getirilmektedir. Öte yandan Aklıman projesinin de, bu alanda ülkemizin ilk tecrübesi olması nedeni ile “örnek proje” olarak lanse edilen Akkuyu'da yaşanacak gelişmelerden etkilenmemesi mümkün değildir.

Akkuyu NGS'nin geleceğinin tartışmaya açılmasıyla birlikte dikkatler bu alanda imzalanan anlaşmaların içeriklerine yönelmiştir. Rusya'nın “yüklenici-işletici-tedarikçi” olarak Akkuyu'da elde ettiği mutlak hakimiyet, enerjide dışa bağımlılığı zaten yüzde 72 oranında olan Türkiye açısından olası siyasi krizlerde ciddi bir handikap oluşturma potansiyeli taşımaktadır. Türkiye'nin enerjide en çok bağımlı olduğu Rusya ile bağımlılık ilişkisinin iyice perçinlenmesine yol açacak olan Akkuyu'da¹ anlaşma metninin oldukça kısa ve yoruma açık olarak düzenlenmiş olması yaşanacak krizlerin uzlaşma yoluyla çözümünü güçleştirecektir. Türk-Rus ilişkilerindeki yakınlaşmanın tesiri ile oldukça muğlak biçimde hazırlanan anlaşma Türkiye'nin durumunu daha da güçleştirmektedir. Buna mukabil Akliman² anlaşması, Akkuyu anlaşmasına kıyasla oldukça ayrıntılı bir yapıya sahip olup bu durum tarafların sorunların çözümü konusunda elini güçlendirmektedir.

Çerçeve bir metin olan Akkuyu ile kazıistik (sistemik, kuralcı) bir metin olan Akliman arasındaki farklar muhataplarımızın siyasi ve hukuki kültürlerinin de bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Japon-Fransız ortaklığı adına bu iki kültürünün kural ve düzenlemelere bakış açısının sonucu olarak ayrıntılı bir metin üzerinde mutabakat sağlanırken Rusya ile iki tarafın pragmatist ve kişisel ilişkilere dayalı bakış açılarını yansıtacak şekilde boşluklarla dolu bir anlaşma üzerinde mutabakat sağlanmıştır.

Türkiye'nin artan elektrik enerji ihtiyacının karşılanmasında alternatif ve ucuz enerji kaynağı olarak öne çıkartılan NGS yapımı konusunda Akkuyu ve Akliman'da benzer model tercih edilmiştir. Türkiye'nin gerçekleşmesi halinde birinci ve ikinci NGS olacak olan her iki proje için de ihale yöntemi gibi rekabetçi bir usul yerine “yap-işlet-devret” modeli tercih edilmiştir. Bu modelin bir sonucu olarak Akkuyu'da Rus, Akliman'da ise Japon-Fransız ortaklığı adına Japon hükümeti ile uluslararası anlaşmalar imzalanmıştır. Rusya'nın, Türkiye'yi bölgesel olarak etkisiz hale getirmek için yaptırım kartını kullanmaya başlaması Akkuyu'nun taraflardan biri ya da her iki taraf tarafından iptalinden başlamamış olan inşaatın durduğu

¹ Anlaşmanın tam metni için bkn. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/10/20101006-6.htm> (Erişim Tarihi: 10.12.2015).

² Anlaşmanın tam metni bkn. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/05/20150523-1-1.pdf> (Erişim Tarihi: 16.12.2015).

iddiasına kadar çeşitli iddialar birbiri ardına gündeme gelmiştir. Bu çalışmada, şu anda doğalgazda Rusya'ya olan yüzde 55'lik bağımlılığı nedeni ile olası bir kesintinin soğuk nefesini ensesinde hisseden Türkiye'nin elektrik üretiminde doğalgaza alternatif olarak gündeme getirdiği iki NGS'nin anlaşmaları içerik olarak kıyaslanacaktır. Her ne kadar bu konuda ana gündem maddesi Akkuyu NGS olsa da, söz konusu projedeki her türlü gelişmenin "çift yumurta ikizi" konumunda bulunan Akliman'ı da etkileyeceği aşikardır. İşte ülkemizin yaklaşık 70 yılını etkilemek üzere imza atılan o iki anlaşmanın kıyaslanmasındaki amaç ise ulusal menfaatlerin ne ölçüde gözetilmiş olduğu analizin yapılmasında mevcut bilgi kirliliğini bir nebze olsa da azaltmaktır.

- 1- **GEREKÇE:** Her iki nükleer santral anlaşması için benzer gerekçe kullanılmıştır.³ Söz konusu argüman artan enerji açığının kaynak çeşitlendirmesi yöntemiyle karşılanması olup ilgili uluslararası anlaşmaların gerekçelerinde dünyada nükleer enerjinin yükselen trendine ve düşük maliyetlere dikkat çekilmiştir. Türkiye'nin özellikle doğalgaz bağımlılığının azaltılması, sera gazı emisyonunun azaltılması⁴ ve nükleer enerji teknoloji ve bilgisine sahip olarak bölgesel güç dengesinde ülkemizin konumunun güçlendirilmesi iki projenin gerekçesinde yer almıştır.

³ Enerji Bakanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre Türkiye'nin 2023'te kurulu gücünün 110.000-130.000 MW arasında olması, elektrik tüketiminin 500 milyar kWh olması öngörülüyor. Elektrik ihtiyacının karşılanmasında kullanılan doğalgaz ve sıvı yakıtların tamamına yakını, kömür yakıtların ise yaklaşık % 30'u ithal ediliyor. Diğer yandan, Türkiye'nin hidroelektrik potansiyeline ek olarak rüzgâr, güneş, jeotermal, biyokütle gibi yenilenebilir enerji potansiyelinin tamamı kullanılsa bile 2023'e kadar ulaşılacak 500 milyar kWh enerji tüketiminin ancak yarısına yakını karşılanabiliyor. Bu nedenle mevcut enerji açığının kapanmasında enerji çeşitlenmesine gidilmesi ve nükleer enerji yatırımı ülke adına büyük önem taşıyor ve nükleer güç santrali yapımı bir tercih değil, zorunluluk olarak gösteriliyor. www.akkunpp.com/mersin-turkiyenin-enerjisine-enerji-katacak#sthash.KFPip0Is.dpuf (Erişim Tarihi: 14.12.2015).

⁴ OECD, Nuclear Energy Today, NEA No: 6885, 2012, www.oecd-nea.org/pub/nuclearenergytoday/6885-nuclear-energy-today.pdf (Erişim Tarihi: 14.12.2015).

Akkuyu'da kesin tarih yok, Akliman'da kesin tarih var

2- **TARAFLARIN ANA YÜKÜMLÜLÜKLERİ:** Her iki nükleer anlaşmada da Türk tarafının ana yükümlülüğü NGS'nin inşa edileceği alanı/araziye ve gerekli olan altyapıyı bila bedel kullanıma sunmak olup inşa sonrasında ise üretilen elektrik belirli süre TEİAŞ aracılığıyla satın almayı garanti etmektir. Akkuyu için bu süre 15 yıl olup Akliman için 20 yıl olarak tespit edilmiştir. Ayrıca her iki anlaşmada da Türk tarafının izin, lisans ve ruhsatlar konusunda mevzuatın el verdiği ölçüde her türlü kolaylığı sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Akkuyu'nun yapımını üstelenecek Rusya'nın ana yükümlülüğü 100 Rus sermayeli bir inşa şirketini Türk hukukuna göre kurmak olup bu şirket halihazırda faaliyettedir.⁵ Rusya tüm maliyetleri kendine ait olmak üzere (yaklaşık 22 milyar dolar) 4 ünitelik NGS'ni sözleşmede belirtilen tüm izinler alındıktan sonra 10 yıl içinde tamamlayıp devreye alacaktır. Sonrasında ise NGS'nin yaşam ömrü boyunca elektrik üretip bunu Türk tarafına satacaktır. Ayrıca, nükleer atıklar Rusya'nın sorumluluğunda olup Rusya'ya götürülecektir.

Akliman'da ise Japon şirketi 4 üniteli santrali inşa edecek, devreye aldıktan sonra ise yaşam ömrü boyunca elektrik üretimi yaparak santrali işletecektir. Bu anlaşmada nükleer atıkların sorumluluğu Türk tarafında bırakılmıştır. Her iki anlaşmada da NGS'nin işletmeden çıkarma masrafları proje şirketlerinin sorumluluğuna bırakılmıştır. Ayrıca, Akliman'da nükleer reaktör tipinin ATMEA1 olacağı belirtilmiş olup Akkuyu anlaşmasında reaktör tipinin VVER 1200 olacağı yönünde ifade bulunmamaktadır. Keza, Akkuyu'da ünitelerin tamamlanma süreleri konusunda tarih yerine koşullu sürelerle yer verilirken Akliman'da ünite 1'in 2023'te, ünite 2'nin 2024'te, ünite 3'ün 2027'de ve ünite 4'ün 2028'de işleme alınacağı tarih verilerek hüküm altına alınmıştır.

Akkuyu yüzde 100 Rus, Akliman Japon-Fransız-Türk ortaklığı

3- **SERMAYE YAPISI:** Akkuyu NGS'nin inşası için ilk etapta yüzde 100 sermayeli bir şirket Rus tarafınca Türk kanunlarına göre kurulacaktır. Ayrıca bu şirkette Rusya'nın payı hiçbir koşulda yüzde 51'in altına düşmeyecek olup Rusya altın hisse avantajını garanti altına almıştır. Ayrıca anlaşmada proje şirketinin NGS'de üretilen elektrik de dahil olmak üzere NGS'nin sahibi olduğu ayrı bir maddede belirtilmiştir. Akliman için de yine Türk mevzuatına göre bir A.Ş. kurulmuş olup bu şirketin yüzde 51 hissesi Japon Konsorsiyumu'nun elinde, yüzde 49 hissesi Türk tarafının (EÜAŞ) elinde bulunmaktadır. Anlaşma gereğince fizibilite aşaması tamamlanana kadar hissedarlık yapısında bir değişiklik yapılamayacaktır. Fizibilite aşaması tamamlandıktan sonra elektrik satın alma anlaşması (ESA) sona erme tarihine kadar EÜAŞ'nin hissesinin yüzde 30'dan az olmayan bir orana indirilmesine de proje şirketinin yazılı onayı alınmak şartıyla izin verilmiş olup Japon tarafının bu süre içinde hisse devri de düzenlenmiştir. Türkiye'nin hissedar olmadığı Akkuyu'da⁶ hisse devri kurucu sermayenin tamamına sahip olan Rusya'nın kontrolündeyken Akliman'da hisse devri ve temlik durumunda Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na (ETKB) danışılması hükmü yer almaktadır.

4- **FİNANSMAN MEKANİZMASI:** Proje finansmanı konusunda Akkuyu anlaşmasında ayrıntılı düzenleme yer almamaktadır. Finansman yüzde 100 Rus tarafının sorumluluğunda olduğu için bu konuda hüküm olmaması önemli bir eksiklik olarak kabul edilemez. Akliman anlaşmasında iki tarafın paylı ortaklığı söz konusu olduğu için finansman mekanizması madde 13 ile ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Proje için kredi bulma sorumluluğunun proje şirketine ait olduğu belirtilerek proje finansmanının

⁶ Akkuyu projesini üstlenen Rus şirket çalışmalarına başlamış olup proje için şu ana kadar 3 milyar Dolar para transferinde bulunmuş, ve yaklaşık olarak 200 milyon Dolar harcama yapmıştır. Akliman'da çalışmaları yürütecek olan, Japon Konsorsiyumu ve Türkiye ortaklı Türkiye Elektrik Üretim Anonim Şirketi (EÜAŞ) henüz kurulmamıştır.

yüzde 30 özkaynak, yüzde 70 borç (kredi) ile karşılanmasının hedeflendiği hüküm altına alınmıştır. Ayrıca iş birliği anlaşmasında Japon hükümetinin gerekli finansmanın sağlanması konusunda Japon finans kurumlarını teşvik edeceği belirtilmiştir.

- 5- **PROJENİN KAPSAMI:** Akliman anlaşmasında projenin kapsamı iki boyutlu olarak düzenlenmiştir. Öncelikli olarak fizibilite çalışması ve ekonomik etki değerlendirmesi raporunun hazırlanması yer almakta olup bu konuda ana sorumluluk Türk tarafında yer almaktadır. İkinci temel sorumluluk ise tasarım, mühendislik, tedarik, inşaat, işletme, bakım, onarım, yenileme, atık yönetimi ve NGS'nin işletmeden çıkarılması olup bu konuda ana sorumlu proje şirkettir. Proje şirketinin NGS'nin başlaması için gerekli tüm izinlerin alınmasının ardından 7 yıl içinde ünite 1'i ticari işletmeye alması gerekmekte olup birer yıl aralıklarla diğer üç ünite işletmeye alınacak olup bu sürecin 10 yıl içinde tamamlanması öngörülmüştür. Akliman anlaşmasının proje kapsamını düzenleyen 8. maddesinin 2. fıkrasında üçüncü santral projesinin gerçekleştirilmesi durumunda talep edilmesine bağlı olarak tarafların (Japon konsorsiyumu) üçüncü projenin bir parçası olabileceği hükme bağlanmıştır.

Akkuyu'da satın alma taahhüdü 15 yıl, Akliman'da 20 yıl

- 6- **ELEKTRİK SATIN ALMA ANLAŞMASI (ESA):** Türkiye'nin nükleer enerjiye yönelmesinde doğalgaz bağımlılığını dengeleme etkili olmuştur.⁷ ESA yürürlük süresi her bir ünite için 15 yıldır. Yapılan satış anlaşmasına göre, ülkemiz 15 yıl boyunca, üretilen enerjinin yarısını (**ilk iki ünitenin %70'i, son iki ünitenin %30'u**) KDV hariç

⁷ Akkuyu ve Sinop nükleer güç santrallerinde 1 yılda yaklaşık 80 milyar kWh elektrik üretilmesi bekleniyor. Yakıt maliyeti her iki santral için yıllık yaklaşık olarak 720 milyon ABD doları olarak açıklanmıştır. 80 Milyar kWh elektrik üretimi için 16 milyar m³ doğalgaza ihtiyaç vardır. Bu miktarda doğalgazın maliyeti ise yaklaşık 7,2 milyar ABD doları olarak hesaplanmıştır. Doğalgaz ithaline 3 yıl boyunca ödenecek para ile Mersin-Akkuyu'da 4 ünite nükleer santral kurulabilmektedir. www.akkunpp.com/mersin-turkiyenin-enerjisine-enerji-katacak#sthash.KFPip0Is.dpuf (Erişim Tarihi: 14.12.2015). Ancak, hiçbir enerji kaynağı sadece üretim maliyeti üzerinden değerlendirilemez. Seçilecek enerji kaynağının açık ve örtülü maliyetlerinin topyekun göz önünde bulundurmadan yapılacak değerlendirmeler eksik ve yanlı bir bakış açısıyla konuya yaklaşılmasına neden olmaktadır. Kendi nükleer teknolojisine ve nükleer yakıt kaynağına sahip olmayan bir ülkenin nükleer yatırımlar konusunda bu iki alanda kendine yeterli olan ülkelerle kıyaslanması da bu anlamda ciddi yanlısalmalara yol açabilmektedir.

12,35 cent/kWh ortalama fiyattan elektrik satın almayı garanti etmiştir. Bu ünitelerin 15 yıl boyunca tam kapasite çalışması durumunda Rusya'ya ödenecek elektrik faturası 77 milyar Dolar olacaktır. Her bir güç ünitesinin işletmeye giriş tarihinden sonra 15 yıldan erken olmamak kaydıyla NGS ömrü boyunca her bir ünite için Türk tarafına proje şirketinin net karının yüzde 20'si verilecektir.

Akliman NGS'den elektrik satın alınması hususu madde 14 ile düzenlenmiştir. Her bir ünitenin faaliyete geçmesinden itibaren elektriğin ESA'ya uygun olarak proje şirketince satılacaktır. ESA, uygulama anlaşmasının imza tarihini takiben bir yıl içinde imzalanacaktır. ESA yürürlük süresi her bir ünite için 20 yıldır. Ortalama tarife bedeli ise yakıt bedeli dahil 11,80 cent. TETAŞ, kendine bildirilen ve/veya taahhüt edilen sabit miktardaki kWh cinsinden elektriğin **yüzde 100'ünü** tarife yakıt bedeli üzerinden ESA'da belirtilen bedel karşılığında satın alacaktır. Proje şirketinin taahhüt edilen miktardan fazla elektrik üretmesi durumunda TETAŞ'ın ön alım hakkı bulunmaktadır. TETAŞ ön alım hakkını kullanmazsa proje şirketi elektriği piyasa koşullarında satmaya hak kazanacaktır. Ancak proje şirketi fazla elektriği satamazsa TETAŞ bu elektriği satın almak zorundadır. Ayrıca, anlaşmada ESA süresinin dolmasına kadar Türk tarafının Japon konsorsiyumuna göre daha düşük iç karlılık oranlarına tabii olacağı da yer almaktadır.

7- YERLİ SERMAYE- İNSAN KAYNAĞI KULLANIMINI TEŞVİK: Akkuyu anlaşmasında yerli sermaye ve istihdam konusunda özendirici olma maddeleri yer almaktadır. Rusya, anlaşma gereğinde Türk tarafına ek yük getirmeden sahada tam teşekküllü simülatör kuracaktır. Yine bu anlaşma gereğince 600 Türk vatandaşının Rusya'da NGS konusunda eğitime alınması kararlaştırılmış olup eğitim çalışması başlamış bulunmaktadır. Halen bir grup Türk üniversite öğrencisinin Rusya'da eğitimi devam etmektedir. Akliman anlaşmasında da bu konuda hükümler bulunmaktadır. Anlaşma doğrultusunda bir insan kaynakları geliştirme planı hazırlanması öngörülmüş olup Akliman'da kurulacak similasyonda Türk çalışanların eğitimi yapılacaktır.

Kurulacak Nükleer Teknoloji Eğitim Merkezi (NTEM), temel görevini tamamladıktan sonra eğitsel ve bilimsel çalışmalarda uygulamalı eğitim merkezi olarak kullanılacaktır.

Akliman'da nükleer sanayi bölgesi kurulacak

- 8- **TEKNOLOJİ TRANSFERİ:** Akkuyu NGS Projesi'nin her türlü fikri mülkiyet hakkı Rusya'ya aittir. Anlaşmada teknoloji transferi konusunda özel bir madde bulunmamakla birlikte Türk çalışanların eğitimi ve istihdamı hususunda düzenlemeler yer almaktadır. Akliman anlaşmasında ve anlaşma gerekçesinde teknoloji transferine yer verilmiştir. Eğitim konusundaki maddelerin yanı sıra teknoloji transferi için fizibilite ve ekonomik etki raporunun hazırlanmasının ardından plan hazırlanması anlaşmada yer almaktadır. Anlaşmada proje için ekipman, malzeme vb. imalatını desteklemek için hükümet tarafından nükleer sanayi bölgesi kurulması da yer almaktadır.

Akkuyu'da atık yönetimi Rusya'da, Akliman'da Türk tarafında

- 9- **ATIK YÖNETİMİ:** Akkuyu NGS anlaşmasında atık yönetimi ve atık bertarafı Rusya'nın sorumluluğundadır. Atıklar Rusya'ya götürülecek olup Türk tarafı isterse bedel karşılığında atıkları alabilecektir. Ayrıca anlaşmada taraflar arasında anlaşma sağlanması durumunda Rusya'ya götürülen Rus menşeli kullanılmış nükleer yakıtın Rusya Federasyonu tarafından yeniden işlenebileceği hükmü de yer almaktadır. Akliman'da kullanılmış yakıt ve radyoaktif atık yönetimi Türk hükümetinin sorumluluğuna bırakılmıştır. Proje şirketi hükümetin sorumluluğundaki nihai bertaraf tesisine taşınmasına kadar atıkların yönetiminden sorumlu olacaktır. Proje şirketi atık yönetiminin tüm masraflarının karşılanması için Türk mevzuatı doğrultusunda fonlara ödeme yapacaktır.

Akkuyu'ya yakıt üretim tesisi, Akliman'a yakıt imalat fabrikası

10-YAKIT TEDARİKİ: Akkuyu anlaşmasında yakıt tedariki konusu amaç ve kapsam bölümünde tarafların işbirliği yapacağı alanlar arasında sayılmıştır. Yakıt tedariki ve fabrikasyonu konusu tamamen proje şirketinin kontrolünde olup, dolayısıyla tamamen Rusya'nın kontrolüne bırakılmıştır. NGS'nin işletmecisi olarak yakıt Rusya tarafından tedarik edilecek olup Rusya'nın nükleer yakıt pazarında önemli bir payı bulunmaktadır. Ayrıca Akkuyu nükleer santralinde kullanılan teknoloji sadece Rus yakıtının kullanımına elverişlidir. Bu da nükleer yakıt konusunda da Rusya bağımlı olmak anlamına gelmektedir. Anlaşma kapsamında Türkiye'de, Rusya tarafından bir nükleer yakıt üretim tesisinin⁸ kurulması ve işletmesi de yer almaktadır. Ancak, tesisin kurulması ve nükleer yakıt döngüsünün taraflarca ayrıca sağlanacak mutabakatla düzenlenecek olup tesisler ve yöntemle ilişkin ayrıntılar anlaşma kapsamının dışında bırakılmıştır.

Akliman anlaşması yakıt tedarikini proje şirketine bırakmıştır. NGS'de kullanılacak yakıtın satın alma ve tedarik anlaşmalarının yapılması proje şirketinin sorumluluğundadır. OECD tarafından açıklanan nükleer raporunda önemli nükleer yakıt arz ülkelerinden biri Fransa'dır. Bu projede Fransa'dan alınacak yakıtın kullanılması beklenmekte olup bu konuda özel bir madde bulunmamaktadır. Anlaşma kapsamında hükümet tarafından bila bedel tahsis edilecek sahada nükleer yakıt imalat fabrikasının⁹ (NYİF) kurulması sorumluluğu Türk tarafı adına EÜAŞ'ye verilmiştir. Proje şirketinin NYİF konusunda yükümlülüğü ise projeyi üstlenen şirket ile taraflar arasında iletişimin sağlanması ve Japonya hükümeti ile iş birliği yapma konusunda azami gayreti gösterme olarak belirtilmiştir.

⁸ Nükleer yakıt üretimi tesisi konusunda Mersin Milletvekili Ali Rıza Öztürk tarafından dönemin ETKB Taner Yıldız tarafından cevaplanmak üzere verilen soru önergesinde uranyum zenginleştirilmesi için tesis kurulup kurulmayacağı sorusu yer almıştır. Bakan Yıldız tarafından verilen cevapta ise, gerek olması durumunda taraflar arasında bu konuda görüşme yapılacağı, mevcut planlarda böyle bir tesisin yer almadığı olmuştur. <https://www.tbmm.gov.tr/d23/7/7-16733c.pdf> (Erişim Tarihi: 22.12.2015).

⁹ NYİF'da yakıt üretimi yapılmayacağı, sadece toz uranyumun paletlenerek kullanıma hazır hale getirileceği dönemin ETKB Taner Yıldız tarafından açıklanmıştır. <http://www.radikal.com.tr/ekonomi/300-milyon-dolara-yakit-cubuk-fabrikasi-1158024/> (Erişim Tarihi: 22.12.2015).

Akkuyu'da Rusya halefini seçebilecek

11- HİSSE DEVRİ: Akkuyu anlaşmasına göre anlaşmanın imza tarihinden itibaren 3 ay içinde yüzde 100 Rus sermayeli bir proje şirketi kurulacak olup Rusya'nın şirket hissesi hiçbir zaman yüzde 51 oranının altına düşmeyecektir. Yüzde 49'luk hisse devri tarafların rızasına bırakılmıştır. Proje şirketinin başarısız olması durumunda Rusya halefi olacak şirketi de kendisi belirleyecektir. Akliman'da Japon ve Türk ortaklığı söz konusu olup ESA yürürlükte kaldığı sürece yüzde 51'lik payın Japon konsorsiyumunda kalacaktır. Türk tarafının payı ise bu süre içinde yüzde 49 ile yüzde 30 oranında değişebilecektir. Akkuyu'da hisse devri kurucu sermayenin tamamına sahip olan Rusya'nın kontrolünderken Akliman'da hisse devri ve temlik durumunda ETKB'ya danışılması hükmü yer almaktadır.

12- UYUŞMAZLIK ve TAHKİM SÜRECİ: Akkuyu anlaşmasında taraflar arasındaki uyuşmazlıkların ikili görüşmeler yoluyla 6 ay içinde sonuçlandırılmaması durumunda taraflardan birinin tahkime başvurabileceği belirtilmiştir. Akliman anlaşmasında sorunların barışçıl yöntemlerle çözümüne öncelik verilmiştir. Taraflar arasındaki görüşmeler sonuç vermezse yazılı bildirim tarihinden itibaren 30 gün içinde konu hükümet ve proje şirketinin üst düzey yönetimine iletilecektir. Taraflar arasında 90 gün içinde anlaşma sağlanamazsa her iki taraf sürenin sona ermesinin ardından 6 ay içinde sorunu tahkime taşıma hakkına sahiptir.

Olası anayasa değişikliği düşünülmüş

13- **HUKUKSAL YAPI:** Her iki anlaşmada da izin, ruhsat, lisanslama gibi proje aşamalarında Türk mevzuatının geçerli olacağı ilgili maddelerde belirtilmiştir. Akkuyu anlaşmasında metnin Türkçe, İngilizce ve Rusça olmak üzere 3 dilde hazırlanacağı, ancak uyumsuzluk durumlarında İngilizce metnin esas alınacağı yer almaktadır. Akliman anlaşmasında, anlaşmanın İsviçre Kanunları'na uygun olarak yürütüleceği ve yorumlanacağı şeklinde bir hüküm bulunmaktadır. Akliman anlaşmasının tanımlar maddesinde dikkat çeken bir diğer husus anayasa kavramıdır. Akkuyu anlaşmasında anayasa tanımına yer verilmezken Akliman anlaşmasında anayasadan kast edilenin; *“... üzerinde zaman zaman değişiklik veya ekleme yapılabilen veya başka şekilde tadil edilebilen veya değiştirilebilen haliyle Türkiye Cumhuriyeti Anayasası anlamına gelmektedir.”*, olduğu ifadesi yer almaktadır. Değişim konusuna vurgu yapılarak olası yorum sorunsalları da çözülmüştür. Ancak, son dönem ülkemizin gündeminde yer alan olası bir anayasa değişikliği de böylece uluslararası bir anlaşmada karşılığını bulmuştur.

Akkuyu'da tazminat yok, Akliman'da tazminat var!

14- **FESİH VE TAZMİNAT:** Her NGS anlaşması da yürürlüğe girme tarihinden itibaren NGS'lerin sökülmesine kadar geçerli olacak şekilde düzenlenmiştir. Bunun dışında her iki anlaşmada da fesih müessesesi yer almaktadır. Akkuyu anlaşması gereğince proje şirketinin anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren NGS inşaatının başlaması için tüm başvurularda bulunacak olup bu şart yerine getirilmezse anlaşma ve arazi tahsisi Türk tarafına hiçbir yükümlülük getirmeden feshedilecektir. Akkuyu anlaşmasında fesih maddesinde anlaşmanın tarafların birbirlerine karşılıklı olarak haber vermeleri halinde bir yıl sonra geçerli olmak üzere fesih edilebileceği düzenlenmiştir. Anlaşma karşılıklı fesih müessesesine yer vermiş olup metinde tazminat maddesi bulunmamaktadır. Ayrıca tek taraflı fesih metinde yer almamaktadır, ancak temel hukuk kuralları gereği taraflar istemeleri durumunda tek

tarafı fesih hakkını genel ilkeler doğrultusunda kullanabilecektir. Anlaşmada tazminat maddesi olmamakla birlikte fesih hakkını kullanan tarafın diğer tarafın zararını ödemesi temel hukuk ilkeleri gereğince söz konusu olacaktır. Ayrıca anlaşmada fesih durumunun projenin devam eden uygulamasını ve tamamlanmayan program ve projelerin uygulanmasını etkilemeyeceği de yer almaktadır. Akliman anlaşmasında sona erme konusunda proje aşamalarına göre farklı düzenlemeler bulunmaktadır. Anlaşmanın geçerlilik kazanmasından itibaren (04 Nisan 2015), fizibilite aşamasının 18 ay içinde tamamlanmamış olması durumunda aksi taraflarca kararlaştırılmamış oldukça anlaşma kendiliğinden sona erecektir. Bu durumda taraflar birbirine tazminat ya da bedel ödemeyecektir. Ayrıca, proje şirketinin talebi üzerine hükümet fizibilite aşamasını 18 aylık sürenin sonunda 6 ay uzatabilecek, gerek olursa bu süre daha da fazla uzatılabilecektir. Bu durumun dışında, Türk tarafı fizibilite aşaması tamamlandıktan sonra anlaşmayı herhangi bir nedenle sona erdirmek isterse bildirim tarihinden itibaren anlaşma kendiliğinden sona erecek olup tazminat olarak bilançoya yansıtılmış masraflarla birlikte 10.000.000 Dolar'lık tazimat 180 gün içerisinde ödenecektir. Proje şirketinin aynı şekilde fesih istemesi durumunda da 180 gün içinde aynı tazminatı ödemesi gerekmektedir. Esaslı ihlal ve mücbir sebepler halinde sona erdirmenin düzenlendiği anlaşmada ayrıca Türk hükümetinin sivil nükleer enerji programını sona erdirmeye kararı alması durumunda da bedel karşılığı sözleşmenin sona erdirileceği yer almıştır. Akliman anlaşmasında tazminat konusunda net hükümler bulunmaktadır. Ünitelerin ticari işletme tarihinde gecikme olması durumunda gecikme tazminatı ve şartları ETKB ve proje şirketi tarafından karşılanacaktır. Ayrıca, bu anlaşmada tarafların sorumluluklarının üst limiti de belirlenmiştir. Anlaşmanın herhangi bir hükmünün ihlali nedeni ile doğan veya sebep olunan her türlü kayıp ve zarardan hükümet ve proje şirketi birbirlerine karşı sorumlu olacak olup bu sorumluluk fiili maliyet artı 10.000.000 Dolar'ı hiçbir şekilde geçemez. Ayrıca, Akliman projesinde taraflar arasında işbirliği anlaşması da imzalanmış olup, bu anlaşmanın 15 yıl yürürlükte kalacağı, yürürlük süresi dolmadan 6 ay önce taraflardan biri fesih talebinde bulunmazsa kendiliğinden 5'er yıllık süreler için uzayacağı da yer almaktadır. Akliman'da diğer tüm anlaşmalar (proje, ev sahibi ülke, elektrik satın alma, vb.) bu işbirliği anlaşmasına bağlı olarak hazırlanmıştır.